

Η απόφαση του ΕΔΔΑ της 12 Μαΐου 2014 επί της προσφυγής Κύπρος κατά Τουρκίας

Δίκαιη ικανοποίηση

Νίκος Φραγκάκης, Δικηγόρος

Με την απόφασή του της 12 Μαΐου 2014 το ΕΔΔΑ σε Μείζονα Σύνοψη έδωσε, σχεδόν ομόφωνα (με 16, ή 15 κατά τμήματα του διαιτητικού, ψήφους σε σύνολο 17) οριστικό τέλος στη δικαστική διένεξη που είχε ξεκινήσει με την, τέταρτη, από 22 Νοεμβρίου 1994 διακρατική προσφυγή της Κυπριακής Δημοκρατίας κατά της Τουρκίας.

Η πρόσφατη - και τελευταία - κρίση ήταν επί του αιτήματος της προσφεύγουσας για δίκαιη ικανοποίηση (άρθρο 41 ΕΣΔΑ) και επιστέγασε την επί της ουσίας απόφαση της 10 Μαΐου 2001 του ίδιου Δικαστηρίου, με την οποία η Τουρκία καταδικάστηκε για πολλές παραβιάσεις της ΕΣΔΑ, προερχόμενες από τις πολεμικές επιχειρήσεις της στη βόρεια Κύπρο τον Ιούλιο και τον Αύγουστο 1974, τη συνεχιζόμενη διαίρεση του κυπριακού εδάφους και τις δραστηριότητες της «Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου» (*Cyprus v. Turkey [GC]*, no. 25781/94, ECHR 2001 IV). Το ζήτημα της εκτέλεσης της απόφασης εκείνης εξακολουθεί να εκκρεμεί ενώπιον της (αρμόδιας κατά την ΕΣΔΑ) Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Η προσφυγή της Κυπριακής Δημοκρατίας είχε ασκηθεί ενώπιον της (τότε) Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου με βάση το πρώην άρθρο 24 ΕΣΔΑ και παραπέμφθηκε στο ΕΔΔΑ σύμφωνα με το 11ο Πρωτόκολλο (άρθρο 5 § 4) και τα πρώην άρθρα 47 και 48 ΕΣΔΑ από την προσφεύγουσα κυβέρνηση στις 30 Αυγούστου 1999 και από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 11 Σεπτεμβρίου 1999, μετά την από 9 Σεπτεμβρίου 1999 έκθεση της τελευταίας (βλ. Αλτάνας Φίλιου, Περίληψη της Εκθέσεως, ΔτΑ 2001.813-819). Όσον αφορά τη δίκαιη ικανοποίηση, κατά τους τότε ισχύοντες Κανόνες Διαδικασίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ούτε η προσφεύγουσα Κυβέρνηση σε

μία διακρατική υπόθεση ούτε ατομικά ο προσφεύγων έπρεπε να κάνουν γενική υπόδειξη των απαιτήσεων δίκαιης ικανοποίησης στο κείμενο της προσφυγής τους. Στην δε επί της ουσίας απόφαση της 10 Μαΐου 2001 το Δικαστήριο έκρινε ότι το ζήτημα της εφαρμογής του άρθρου 41 ΕΣΔΑ δεν ήταν ώριμο και ανέβαλε την επ' αυτού απόφασή του, χωρίς να θέσει προθεσμία στα μέρη για να υποβάλουν αξιώσεις δίκαιης ικανοποίησης.

Εξετάζοντας στην τελευταία απόφασή του το ζήτημα της πιθανής επιδίκασης δίκαιης ικανοποίησης, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι κατά την απόφαση επί της ουσίας αυτό αναβλήθηκε, πράγμα που καθαρά και σαφώς σήμαινε ότι το ίδιο δεν είχε αποκλείσει τη δυνατότητα να ξαναρχίσει την εξέτασή του την κατάλληλη στιγμή στο μέλλον. Κανένα από τα μέρη δεν θα μπορούσε ως εκ τούτου λογικά να προσδοκά ότι αυτό το ζήτημα θα αφηνόταν ανεξέταστο ή ότι θα εξαλειφόταν ή θα εκμηδενιζόταν από το πέρασμα του χρόνου. Εξ άλλου, όπως δέχεται η απόφαση, η Κυπριακή Δημοκρατία δεν είχε ποτέ εκφράσει ή υπονοήσει με δήλωσή της ότι είχε αποποιηθεί ή άρει το δικαίωμά της να διεκδικήσει δίκαιη ικανοποίηση. Σε απάντηση, δε, σχετικού ερωτήματος του ΕΔΔΑ η προσφεύγουσα Κυβέρνηση υπέβαλε στις 8 Ιουνίου 2012 μια «τελική» εκδοχή των αξιώσεών της για δίκαιη ικανοποίηση. Συνεπώς το Δικαστήριο θεωρεί ότι η παρούσα απόφαση ολοκλήρωσε την εξέταση του ζητήματος και πως το πέρασμα του χρόνου από την έκδοση της αρχικής απόφασης της 10 Μαΐου 2001 δεν έχει καταστήσει τις αξιώσεις της προσφεύγουσας Κυβέρνησης για δίκαιη ικανοποίηση απαράδεκτες (σημείο 1 του διατακτικού της απόφασης).

Είναι η πρώτη φορά στην ιστορία του που το Δικαστήριο χρειάστηκε να αντιμετωπίσει πραγματικά το ζήτημα της εφαρμογής

του κανόνα της δίκαιης ικανοποίησης σε διακρατική υπόθεση, αφού στο προηγούμενο της *Ιρλανδίας κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (18 Ιανουαρίου 1978, §§ 244-246), έκρινε απλώς ότι δεν ήταν απαραίτητο να εφαρμοστεί αυτόν τον κανόνα εφόσον η τότε προσφεύγουσα Κυβέρνηση είχε ρητά δηλώσει ότι δεν ζήτησε από το Δικαστήριο να επιδικάσει δίκαιη ικανοποίηση με τη μορφή χρηματικής αποζημίωσης ατομικά σε κανένα θύμα της παραβίασης της Σύμβασης.

Σημείο εκκίνησης του συλλογισμού του ΕΔΔΑ είναι η γενική λογική του κανόνα της δίκαιης ικανοποίησης (άρθρο 41 - πρώην άρθρο 50 της Σύμβασης), στην οποία απέβλεπαν οι συντάκτες της ΕΣΔΑ, ότι αυτός απορρέει απευθείας από τις αρχές του δημοσίου διεθνούς δικαίου που σχετίζονται με την ευθύνη του Κράτους, και συνεπώς πρέπει να ερμηνευθεί σε αυτό το πλαίσιο (§§ 40-45 της απόφασης). Παρά τον ειδικό χαρακτήρα της Σύμβασης, συνεχίζει το Δικαστήριο, η συνολική λογική του άρθρου 41 δεν είναι ουσιαστικά διαφορετική από τη λογική των επανορθώσεων, σύμφωνα με την οποία «είναι καθιερωμένος κανόνας του διεθνούς δικαίου ότι το ζημιωθέν Κράτος δικαιούται να λάβει αποζημίωση από το Κράτος το οποίο διέπραξε μια διεθνώς παράνομη πράξη για τη ζημία που προκάλεσε με αυτή». Επομένως το άρθρο 41 της Σύμβασης εφαρμόζεται, αυτό καθ'αυτό, και σε διακρατικές υποθέσεις. Παρ' όλα αυτά, το ζήτημα του εάν το να χορηγηθεί δίκαιη ικανοποίηση στο προσφεύγον Κράτος είναι δικαιολογημένο πρέπει να εκτιμηθεί και να αποφασισθεί από το Δικαστήριο σε κάθε υπόθεση ξεχωριστά, λαμβάνοντας υπ' όψιν, μεταξύ άλλων, το είδος της καταγγελίας που έγινε από την προσφεύγουσα Κυβέρνηση, το εάν τα θύματα της παραβίασης μπορούν να ταυτοποιηθούν, όπως και τον κύριο σκοπό του να κινηθούν οι διαδικασίες στο μέτρο που αυτό μπορεί να προκύψει από την αρχική

προσφυγή στο Δικαστήριο. Σύμφωνα με την ίδια τη φύση της Σύμβασης, είναι το άτομο και όχι το Κράτος που άμεσα ή έμμεσα ζημιώνεται και κυρίως «βλάπτεται» από την παραβίαση ενός ή περισσοτέρων από τα δικαιώματα που προστατεύει η Σύμβαση. Συνεπώς, εάν χορηγηθεί δίκαιη ικανοποίηση σε μια διακρατική υπόθεση, θα πρέπει πάντα να δίνεται προς όφελος των μεμονωμένων θυμάτων.

Στην παρούσα υπόθεση το Δικαστήριο κρίνει ότι η Κυπριακή Κυβέρνηση έχει υποβάλει αξιώσεις για δίκαιη ικανοποίηση σε σχέση με παραβιάσεις δικαιωμάτων της Σύμβασης δύο επαρκώς και αντικειμενικά ταυτοποιήσιμων ομάδων ανθρώπων, δηλαδή των 1.456 αγνοουμένων και των εγκλωβισμένων Ελληνοκυπρίων κατοίκων της Κερπασίας. Με άλλα λόγια, η δίκαιη ικανοποίηση δεν ζητείται με σκοπό να αποζημιωθεί το Κράτος για παραβίαση των δικαιωμάτων του απλά προς όφελος των μεμονωμένων θυμάτων (§ 47 και σημείο 2 του διατακτικού της απόφασης). Δεδομένων όλων των σχετικών περιστάσεων της υπόθεσης και κάνοντας την εκτίμησή του σε βάση ευθυδικίας, το Δικαστήριο θεωρεί λογικό να επιδικάσει στην Κυπριακή Κυβέρνηση 30.000.000 € για μη χρηματική βλάβη που υπέστησαν οι επιζώντες συγγενείς των αγνοουμένων (σημεία 4α-β του διατακτικού της απόφασης) και 60.000.000 € για μη χρηματική βλάβη που υπέστησαν οι εγκλωβισμένοι κάτοικοι της χερσονήσου της Κερπασίας (σημεία 5α-β του διατακτικού της απόφασης). Τα προαναφερθέντα ποσά πρέπει να διανεμηθούν από την προσφεύγουσα Κυβέρνηση στα μεμονωμένα θύματα των παραβιάσεων που εντοπίστηκαν στην απόφαση επί της ουσίας σύμφωνα με αυτά τα δύο κεφάλαια (§ 58 της απόφασης). Εξαιτίας των ιδιαίτερων περιστάσεων της υπόθεσης το Δικαστήριο θεωρεί ότι πρέπει να αφεθεί η Κυπριακή Κυβέρνηση, υπό την επίβλεψη της Επιτροπής Υπουργών, να θέσει σε λειτουργία έναν αποτελεσματικό μηχανισμό διανομής των προαναφερθέντων ποσών στα μεμονωμένα θύματα. Η διανομή πρέπει να διεξαχθεί εντός δεκαοκτώ μηνών από την ημερομηνία πληρωμής από την καθ' ης Κυβέρνηση ή εντός κάθε άλλης περιόδου που κρίνεται κατάλληλη από την Επιτροπή Υπουργών (§ 59 και σημεία 4γ και 5γ του διατακτικού της απόφασης).

Αντί για άλλη αξιολόγηση αυτής της ιστορικής σημασίας απόφασης αρκεί να παρατεθεί η πρώτη παράγραφος της σύμφωνης γνώμης του πορτογάλου δικαστή Pinto de Albuquerque με την οποία συντάχθηκε ο

σλοβένος δικαστής Vučinić: «Η Κύπρος κατά Τουρκίας (δίκαιη ικανοποίηση) υπόθεση είναι η σημαντικότερη συμβολή του ΕΔΔΑ για την ειρήνη στην Ευρώπη. Το Δικαστήριο όχι μόνον αναγνώρισε το εφαρμόσιμο του άρθρου 41 ΕΣΔΑ σε διακρατικές προσφυγές αλλά καθιέρωσε κριτήρια για τη διαπίστωση της παραγραφής γι' αυτές τις απαιτήσεις δίκαιης ικανοποίησης και επιδίκασε «τιμωρητική αποζημίωση» [punitive damages] υπέρ του προσφεύγοντος Κράτους. Το μήνυμα στα Κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι σαφές: Εκείνα τα Κράτη μέλη που επιχειρούν πόλεμο, εισβάλλουν ή υποστηρίζουν ξένη ένοπλη επέμβαση σε άλλα Κράτη μέλη πρέπει να πληρώσουν για τις παράνομες ενέργειές τους και τα θύματα, οι οικογένειές τους και τα Κράτη των οποίων είναι ιθαγενείς έχουν νόμιμο και επιδιωξιμο δικαίωμα να αποζημιωθούν καταλλήλως και πλήρως από το υπεύθυνο εμπόλεμο Κράτος. Ο πόλεμος και οι τραγικές του συνέπειες δεν είναι πλέον ανεκτά στην Ευρώπη και εκείνα τα Κράτη μέλη που δεν συμμορφώνονται με αυτή την αρχή πρέπει να δικάζονται για τις πράξεις τους, με την επιφύλαξη πρόσθετων πολιτικών συνεπειών». Η σύμφωνη αυτή γνώμη καταλήγει με τη διαπίστωση ότι: «υπάρχει τιμωρία για άδικο πόλεμο και τις τραγικές του συνέπειες στην Ευρώπη. Αυτή η τιμωρία μπορεί να εφαρμοστεί σε διακρατικές υποθέσεις ενώπιον του ΕΔΔΑ, το οποίο είναι αρμόδιο να καταλογίσει τιμωρητική αποζημίωση σε ιδιαιτέρως σοβαρές υποθέσεις παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τέτοια ήταν η προκειμένη περίπτωση. Το αμυνόμενο Κράτος (η Τουρκία) είναι υπεύθυνο για την παρατεινόμενη έρευνα για τους αγνοούμενους και για τα πολύχρονα βάσανα και την ταπείνωση των Ελληνοκυπρίων από την εποχή της εισβολής στη Βόρεια Κύπρο και έχει κωφεύσει στις επανειλημμένες κλήσεις της Επιτροπής Υπουργών να συμμορφωθεί πλήρως με την απόφαση του Δικαστηρίου που αφορά αυτές τις παραβιάσεις». Αλλά και στη συντασσόμενη σύμφωνη γνώμη των δικαστών Zupančič, Gyulumyan, David Thór Björgvinsson, Νικολάου, Sajó, Lazarova Trajkovska, Power-Forde, Vučinić και Pinto de Albuquerque τονίζεται ότι η προκειμένη απόφαση «εξαγγέλλει μια καινούρια εποχή στην προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου από το ΕΔΔΑ και αποτελεί σημαντικό βήμα στη διασφάλιση σεβασμού για το κράτος δικαίου στην Ευρώπη».

Και η επόμενη ημέρα; Είναι δεδομένη η απροθυμία της Τουρκίας να συμμορφώνε-

ται με τις εναντίον της αποφάσεις, ιδίως σε ό,τι αφορά τις διαφορές της με την Κυπριακή Δημοκρατία και με Κύπριους προσφεύγοντες. Αρκεί να παρακολουθήσει κανείς τη στάση της στο ζήτημα της εκτέλεσης της απόφασης της 10 Μαΐου 2001 επί της ουσίας της επίμαχης διακρατικής προσφυγής, καθώς και τα χρόνια που μεσοδήβησαν από την έκδοση της (εμβληματικής για την πορεία της δικαστικής καταδίκης της τουρκικής εισβολής του 1974) απόφασης *Λοϊζίδου κατά Τουρκίας* (επί της ουσίας 18 Δεκεμβρίου 1996, για τη δίκαιη ικανοποίηση 28 Ιουλίου 1998) μέχρι την καταβολή στην προσφεύγουσα του ποσού που της επιδικάστηκε. Η αρμόδια για την εκτέλεση των αποφάσεων του Δικαστηρίου Επιτροπή Υπουργών είναι πολιτικό όργανο και η εποπτεία και η πίεση που ασκεί σ' ένα Κράτος για να συμμορφωθεί υπόκειται σε πολιτικο-διπλωματικές διακυμάνσεις που έχουν μικρή σχέση με το rule of law. Είναι συνεπώς άγνωστο το πότε η Τουρκία θα υποχρεωθεί να καταβάλει την τιμωρητική αποζημίωση των 90.000.000 €.

Τότε θα ξεκινήσει ο πονοκέφαλος για την Κυπριακή Δημοκρατία. Η δίκαιη ικανοποίηση που της επιδικάστηκε δεν της ανήκει. Οφείλει να την κατανείμει και να τη διανείμει, εφαρμόζοντας για το σκοπό αυτό έναν (περιοριστικό της διακριτικής της ευχέρειας) «αποτελεσματικό μηχανισμό», στους κληρονόμους των 1.456 αγνοουμένων και στους εγκλωβισμένους κατοίκους της Κερπασίας, ο αριθμός των οποίων μένει να προσδιοριστεί *ex post facto*. Ποσό κατά κεφαλήν δεν έχει ορίσει το Δικαστήριο και συνεπώς η κατανομή θα πρέπει να γίνει από την κυβέρνηση με ορισμένα κριτήρια που, ιδίως στην περίπτωση των εγκλωβισμένων, δεν φαίνονται εύκολα προσδιορίσιμα αν συνεκτιμηθούν οι ποσοτικές και ποιοτικές μεταβολές που κατά περίπτωση θα έχουν επέλθει από το καιροκαίρι του 1974 αλλά και από τις προγενέστερες φάσεις της ενώπιον του ΕΔΔΑ διαδικασίας μέχρι το χρόνο καταβολής.

Μήπως, όμως, ανοίγει ο δρόμος για διεκδίκηση δίκαιης ικανοποίησης και σε άλλες υποθέσεις που θα μπορούσαν να έχουν ομοιότητες με την κυπριακή; Παρατηρήθηκε ήδη ότι στην από 13 Μαρτίου 2014 διακρατική προσφυγή *Ουκρανία κατά Ρωσικής Ομοσπονδίας, για την προσάρτηση της Κριμαίας*, θα μπορούσε παλλήλα να προσφέρει η απόφαση για την Κύπρο (βλ. *Thomas D. Grant*, <http://www.ejiltalk.org/crimea-after-cyprus-v-turkey-just-satisfaction-for-unlawful-annexation/>). ☒